

บทที่ 4 ผลการวิจัย

สถานที่ไปของพื้นที่ที่ทำการวิจัย

1. ลักษณะและประวัติของหมู่บ้าน

จากการสอบถามผู้นำท้องถิ่น และศึกษาจากเอกสาร ร่วมกับการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่า บ้านหนองหอยเก่าเป็นหมู่บ้านของชาวเขา ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขาสูงบนเส้นทางสายแม่ริม-สะเมิง มีทางแยกเข้าสู่หมู่บ้านที่ข้ามโป่งแยงทางด้านขวามือ เป็นทางขึ้นเขาระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร สร้างขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2516 ปัจจุบันเป็นเส้นทางที่รถยนต์บรรทุกเล็กสามารถสัญจรได้สะดวก ระยะทางจากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอแม่ริมประมาณ 21 กิโลเมตร และจากหมู่บ้านถึงตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 35 กิโลเมตร

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้ง จำนวนทั้งสิ้น 47 หลังคาเรือน และยังมีชาวเขาเผ่าอื่นๆ อีกจำนวนเล็กน้อย ได้แก่ มูเซอ ลีซอ จีนฮ่อ ลัวะ และชาวไทย ชาวม้งที่บ้านหนองหอย (โครงการหลวงหนองหอย, 2530) เริ่มต้นมีเพียง 5 ครัวเรือน ซึ่งอพยพมาจากอำเภอสะเมิงและอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อในปีพ.ศ. 2486 ต่อมาปีพ.ศ. 2488 มีม้งจากอำเภอสะเมิง อำเภอแม่แจ่มและอำเภอฝาง อพยพเข้ามาสมทบประมาณ 70 หลังคาเรือน จากนั้นก็มีการอพยพไปมาจนปัจจุบันแยกเป็น 2 หมู่บ้านเป็นบ้านหนองหอยใหม่และบ้านหนองหอยเก่า ส่วนของหมู่บ้านหนองหอยเก่านี้ (อรัญ สุวรรณบุบผา, 2521) ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2506 มีโรงเรียน 1 แห่ง โดยเริ่มต้นจากโครงการศึกษาของ ทชด. ที่มาจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาขึ้น ต่อมาได้รับโอนเข้าสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด เมื่อปี พ.ศ. 2516 ในปัจจุบันพบว่า เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาเปิดสอนเด็กชาวเขาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชาวบ้านได้ใช้น้ำอุปโภคบริโภค

จากระบบประปาภูเขา ซึ่งเริ่มมีการใช้มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 นอกจากนี้ยังใช้น้ำฝนและน้ำบ่อซึ่งเป็นบ่อน้ำซึมตื้นๆ ที่อยู่ในหมู่บ้านจำนวน 2 บ่อ (ดังรูปที่ 3) ซึ่งสังเกตได้ว่า ชาวม้งที่หมู่บ้านนี้ไม่มีการใช้โถงน้ำไว้รองรับน้ำฝน มีวัดทางพุทธศาสนาอยู่ 1 แห่ง มีพระประจำ 1 รูป เพร. 1 รูป พระทำหน้าที่ในการสอนศีลธรรมให้กับเด็กชาวเขา และมีเครื่องขยายเสียงอยู่ในวัด ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้ในการเรียกประชุมกรรมการหมู่บ้านหรือประกาศในเทศกาลต่างๆ หมู่บ้านนี้มีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 ที่บ้านหนองหอยเก่า (โครงการหลวงหนองหอย, 2530) เป็นที่ตั้งของโครงการหลวงหนองหอย มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2527 ซึ่งได้ทำการช่วยเหลือชาวเขาในด้านเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรกรรม ยกฐานะความเป็นอยู่ของชาวเขาและทำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

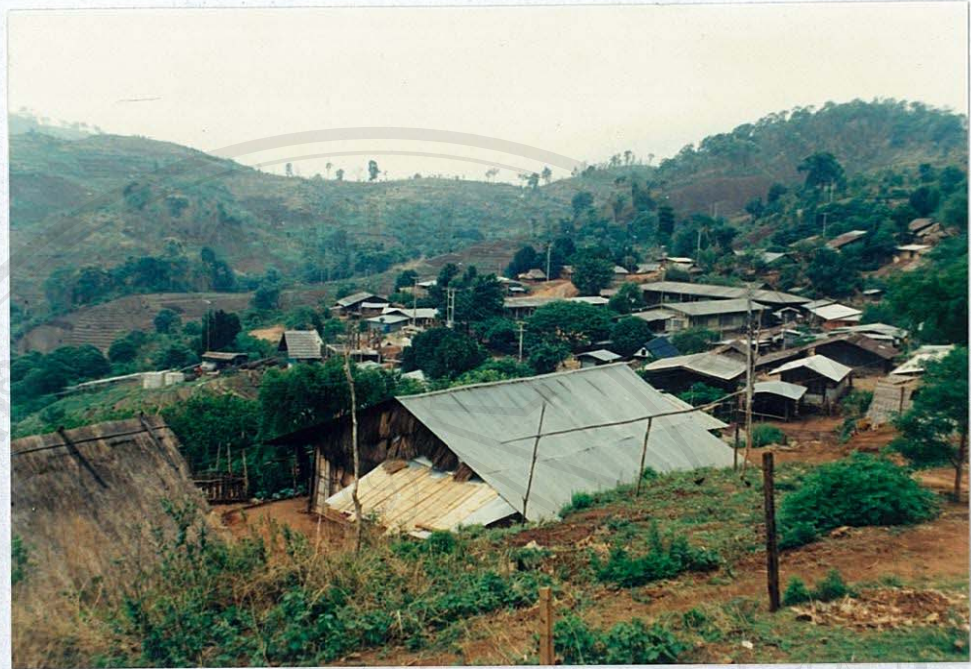
2. ลักษณะบ้านเรือนของชาวม้ง

จากการสังเกตลักษณะบ้านเรือนของชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า เป็นบ้านชั้นเดียวที่สร้างปกคลุมพื้นดินตามไหล่เขา ไม่มีการยกพื้นหรือเทพื้นเพียงแต่มีการปรับพื้นดินให้เรียบเสมอกันเท่านั้น ไม่มีรั้วบ้าน มีประตูเข้าออกบ้านเพียงทางเดียว (ดังรูปที่ 4 และ 6) ฝาผนังบ้านมักทำมาจากวัสดุที่เป็นไม้ไผ่ที่ถูกล่าเป็นซี่ๆ ติดกันวางตั้งเรียงกัน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าบ้านของชาวม้งไม่มีหน้าต่าง โดยมีชาวม้งในหมู่บ้านนี้ได้ให้เหตุผลว่า "ทำไม่เป็น" ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าอาจจะ เป็นเพราะการใช้ไม้ไผ่ในการสร้างบ้านทำให้ยากแก่การทำหน้าต่าง และการที่ไม่มีหน้าต่างเป็นการทำให้ภายในบ้านเกิดความอบอุ่นมากยิ่งขึ้น ส่วนหลังคามักจะมุงด้วยหญ้า ภายในบ้านจะประกอบด้วยห้องนอนที่กันเป็นห้องๆ ด้วยไม้ไผ่ และมีการยกพื้นที่นอนด้วยแคร่ไม้ไผ่เช่นกัน จำนวนห้องนอนขึ้นอยู่กับจำนวนครอบครัวในหลังคาเรือนนั้น (ดังรูปที่ 5) ในบริเวณห้องโถงของบ้านจะใช้ในการประกอบกิจกรรมงานบ้านร่วมกัน เช่น ใช้เป็นที่ต้อนรับแขก เป็นที่รับประทานอาหาร มีเตาไฟสำหรับผิงไฟและเตาไฟใหญ่ที่ใช้ดินก่อสำหรับการประกอบอาหารหรือต้มผักเลี้ยงหมู (ดังรูปที่ 6) บ้านของชาวม้งจะมีเตาไฟภายในบ้านทุกหลัง ทั้งนี้เพราะชาวม้งนับถือผีเตาไฟซึ่งมีเหตุผลที่เชื่อว่า หาก "ไม่มีเตาไฟในบ้านจะทำให้คำขายไม่ขึ้นเกิด

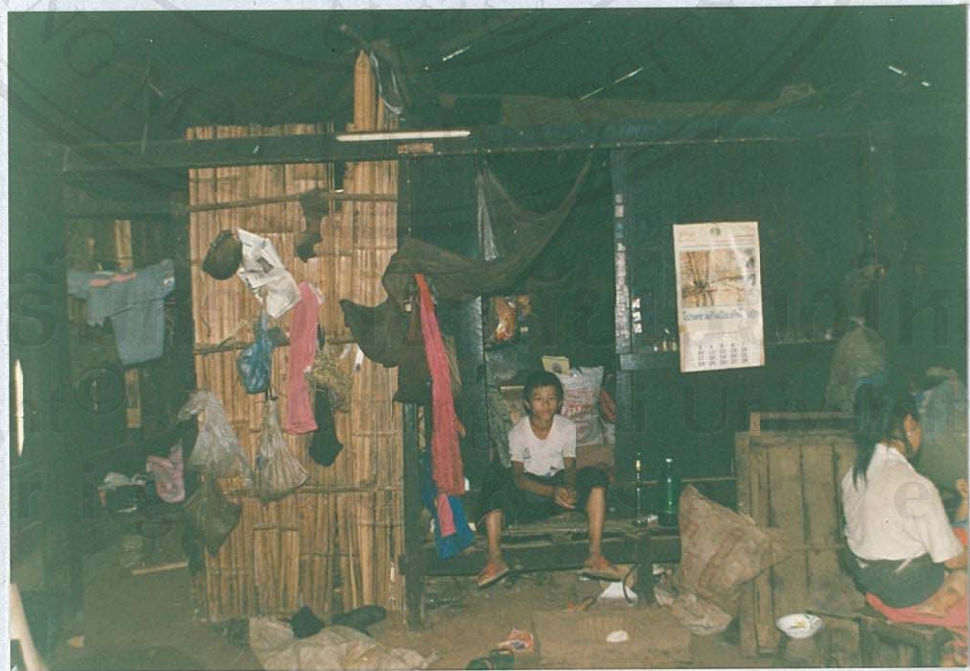
ความเจ็บป่วย ทำให้เด็กถูกน้ำร้อนลวก" เหตุเอาไฟจะมีขึ้นไม้ซึ่งใช้เป็นกึ่งพันธุ์พืช ผู้วิจัยเชื่อว่า ทำเช่นนี้เพื่อให้พันธุ์พืชแห้งและไม่ให้แมลงมากัดกิน ส่วนสภาพที่บ้านเรือนไม่มีหน้าต่างและมีการก่อไฟอยู่ทั้งคืนทั้งวัน คาดว่าน่าจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในครอบครัวได้ แต่ในปัจจุบันนี้ ชาวม้งนิยมสร้างบ้านด้วยวัสดุสำเร็จรูปจากในเมืองมากขึ้น เช่น ใช้สังกะสีในการมุงหลังคา เป็นต้น

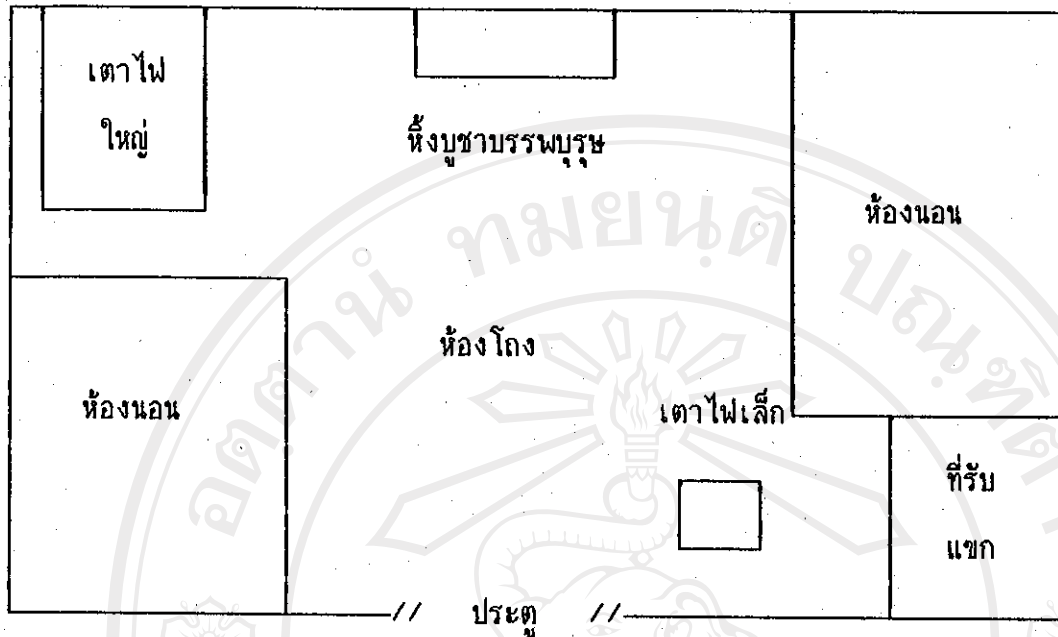
รูปที่ 3 สภาพและลักษณะบ่อน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคและบริโภค

รูปที่ 4 สภาพของหมู่บ้าน และลักษณะบ้านเรือนของชาวม้ง

รูปที่ 5 สภาพและลักษณะห้องนอนของชาวม้ง

รูปที่ 6 แผนภาพบริเวณภายในบ้านของชาวม้ง

3. ลักษณะพื้นฐานทางประชากรและเศรษฐกิจ

จากการสำรวจเมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. 2534 พบว่า มีชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า จำนวนทั้งสิ้น 435 คน เป็นเพศชาย 220 คน เพศหญิง 215 คน มีอัตราส่วนของประชากรชายต่อหญิงเป็น 1.0:1.0 และมีเด็กก่อนวัยเรียนร้อยละ 16.1 กลุ่มอายุระหว่าง 5-14 ปี มีร้อยละ 31.5 ในช่วงอายุ 15-64 ปี มีร้อยละ 51.5 และช่วงอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 0.9 (ดังตาราง 1) ส่วนระดับการศึกษาของชาวม้งส่วนมากไม่ได้เล่าเรียน คิดเป็นร้อยละ 59.8 ของประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป (ดังตาราง 2)

ตาราง 1 จำนวนและอัตราส่วนร้อยละของจำนวนประชากร จำแนกตามอายุและเพศ (สำรวจเมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. 2534)

กลุ่มอายุ(ปี)	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 ปี	8	3.6	6	2.8	14	3.2
1 - 4	33	15.0	23	10.6	56	12.9
5 - 9	35	15.9	46	21.4	81	18.6
10 - 14	30	13.6	26	12.1	56	12.9
15 - 19	24	10.9	32	14.9	56	12.9
20 - 24	25	11.4	22	10.2	47	10.8
25 - 29	12	5.5	8	3.7	20	4.6
30 - 34	17	7.7	15	7.0	32	7.4
35 - 39	11	5.0	9	4.2	20	4.6
40 - 44	5	2.3	5	2.3	10	2.3
45 - 49	4	1.8	5	2.3	9	2.1
50 - 54	6	2.7	6	2.8	12	2.7
55 - 59	3	1.4	4	1.9	7	1.6
60 - 64	5	2.3	6	2.8	11	2.5
65 - 69	0	0.0	1	0.5	1	0.2
70 ปีขึ้นไป	2	0.9	1	0.5	3	0.7
รวม	220	100.0	215	100.0	435	100.0

ตาราง 2 จำนวนของประชากรชาวม้ง จำแนกตามกลุ่มอายุและระดับการศึกษา

กลุ่มอายุ (ปี)	ระดับการศึกษา (คน)				รวม
	ไม่ได้เรียน	ชั้น ป.1-6	ชั้น ม.1-3	อื่นๆ	
6 - 12	46	63	0	0	109
13 - 16	22	24	1	0	47
17 - 19	15	15	0	0	30
มากกว่า 20	131	39	1	1	172
รวม	214	141	2	1	358

ตาราง 3 จำนวนและอัตราส่วนร้อยละของชาวม้ง จำแนกตามอาชีพและจำนวนควัวเรือน

อาชีพ	จำนวน (ควัวเรือน)	ร้อยละ
เกษตรกรรวม	44	93.6
ค้าขาย	2	4.3
รับจ้าง	1	2.1
รวม	47	100.0

จากการสังเกต ชาวม้งเป็นชาวเขาที่มีความขยันขันแข็งเอาใจใส่ และร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน วิธีการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่อยู่ตามไร่นา อุปกรณ์ที่นำไปไร่ด้วยจะเป็นมีดและตะกร้าแบกหลังหรือที่แบกพื้น ซึ่งปกติชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าจะออกไปทำงานที่ไร่ตั้งแต่เช้ามีด แล้วจึงค่อยกลับเข้ามาในบ้านเพื่อรับประทานอาหารเช้า เที่ยง และกลับเข้ามาอีกครั้งเมื่อใกล้ค่ำพร้อมกับนำอาหาร ผักในไร่ ฟิน และน้ำเข้ามาด้วย สมาชิกทุกคนในบ้านจะร่วมรับประทานอาหารเช้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเวลาที่ทุกคนได้มาอยู่รวมกันอย่างพร้อมหน้า ชาวม้งจะออกไปไร่โดยที่พ่อแม่จะปล่อยให้เด็ก ๆ อยู่กับบ้าน (ดังรูปที่ 7) กับคนแก่เพื่อเฝ้าบ้าน ส่วนเด็กเล็กที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้พ่อแม่ก็จะพาไปไร่ด้วย ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่านี้มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีการปลูกพืชสลับหมุนเวียนกันไปตลอดทั้งปี ปัจจุบันชาวม้งทำการเกษตรเพื่อการค้า (Commercial agriculture) มากขึ้น ผู้วิจัยคาดว่าอาจเป็นเพราะความต้องการสินค้าจากภายนอกหมู่บ้านมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ชาวม้งเพาะปลูกพืชที่เป็นสินค้า (Cash crop) ซึ่งแต่ก่อนเป็นการเกษตรเพื่อยังชีพ (Subsistent agriculture) โดยที่

รูปที่ 7 สภาพของเด็กที่อยู่ในหมู่บ้าน

ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพหลักในการเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 93.6 ของครัวเรือนทั้งหมด (ดังตาราง 3) ชาวม้งได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการทางการเกษตรจากโครงการหลวงหนองหอย ซึ่งมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งที่เป็นพืชผัก ไม้ดอก ไม้ผล เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน รายได้โดยเฉลี่ยในครอบครัวส่วนใหญ่ (26 ครัวเรือนหรือร้อยละ 55.3) มีรายได้ไม่น้อยกว่า 20,000 บาทต่อปี โดยที่ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวม้งขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อาหารที่ชาวม้งนำมารับประทานส่วนใหญ่ได้มาจากการเพาะปลูก เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด เป็นต้น ในปัจจุบันชาวม้งมีการคมนาคมติดต่อกับชนพื้นราบมากขึ้น อาจเป็นผลเนื่องจากเส้นทางคมนาคมค่อนข้างสะดวก ชาวม้งจะนำพืชผักที่ได้เข้าไปขายในตัวเมืองโดยอาศัยรถยนต์บรรทุกเล็กซึ่งในหมู่บ้านนี้มีถึง 17 คัน เงินที่ได้จะนำไปซื้ออาหารโดยเฉพาะข้าวสารและอีกส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ผ่อนรถยนต์และเป็นค่าใช้จ่ายในการเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป

ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่ามีการเลี้ยงสัตว์ด้วย ปกติการเลี้ยงสัตว์ของชาวม้ง เป็นการเลี้ยงแบบปล่อยคือ จะปล่อยให้สัตว์ออกหาอาหารกินเองโดยเฉพาะไก่ วัวควายจะเลี้ยงไว้ที่ไร่นา ส่วนไก่และหมูจะเลี้ยงไว้ที่บ้าน หมูที่ชาวม้งเลี้ยงมีลักษณะตัวเล็กสีดำ เป็นหมูพันธุ์ลูกดอกคลอดลูก ในแต่ละครั้งประมาณ 8-10 ตัว ชาวม้งจะเลี้ยงไก่และหมูเพื่อใช้ในพิธีกรรมเช่นไหว้ และไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ที่มีผิวหรือขนสีขาว

จากการศึกษาลักษณะครอบครัวของชาวม้งพบว่า เป็นลักษณะครอบครัวขยายที่มีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันหลายครอบครัวในหลังคาเรือนเดียวกัน โดยเฉลี่ยแล้วมี 2 ครอบครัวต่อหลังคาเรือน และมีสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 1-43 คน ส่วนมากมีจำนวนสมาชิกต่อหลังคาเรือนประมาณ 8 คน สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันทำงานทั้งหญิงชาย เด็กม้งส่วนใหญ่เมื่อมีอายุประมาณ 13 ปี จะเริ่มสนใจเพศตรงข้ามมีการเกี้ยวพาราสีและมักจะมีเพศสัมพันธ์กันก่อนที่จะแต่งงานทำให้ชาวม้งมักแต่งงานเมื่อมีอายุน้อย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก อันอาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและสาธารณสุขตามมาภายหลัง นอกจากนี้

ชาวม้งมักไม่นิยมการคุมกำเนิด เพราะมีความรู้สึกว่าการคุมกำเนิดจะทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพและประสิทธิภาพการทำงานด้อยลงคือ ทำให้ปวดท้องและปวดศีรษะ ซึ่งชาวม้งให้เหตุผลที่ไม่รับประทานยาเม็ดคุมกำเนิดว่า "กินยาคุมแล้ว ทำให้เขาเจ็บตองเจ็บหัว" และอาจจะเป็นเพราะสิ่งคุมม้งต้องการแรงงานในการหารายได้ให้กับครอบครัว

4. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า เป็นม้งน้ำเงินที่ยังคงมีสภาพความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น โดยเฉพาะในระดับครัวเรือนและหมู่บ้านกล่าวคือ เป็นหมู่บ้านครอบครัว ชาวม้งในหมู่บ้านนี้เกือบทั้งหมดจะเป็นญาติพี่น้องที่ใช้สกุลเดียวกัน คือ ใช้สกุล "แซ่ย่าง" ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า หม่อมสาวในหมู่บ้านนี้จะไม่แต่งงานกันเอง เพราะถือว่าเป็นพี่น้องกัน จึงต้องไปแต่งงานกับหม่อมสาวในหมู่บ้านอื่นที่ต่างแซ่กัน เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะต้องเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย และถ้าหากว่าเจ้าสาวมีครรภ์ก่อนแต่งงานก็ถือว่าได้แรงงานเพิ่มขึ้น สิ่งคุมม้งจะไม่กีดกันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนเข้าพิธีแต่งงาน จึงเป็นสิ่งที่น่าห่วงในอนาคตว่า หากชาวม้งยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนที่ถูกต้องทางด้านสุขภาพอนามัย โดยเฉพาะการคุมกำเนิดและการป้องกันการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์แล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาทางสาธารณสุขของประเทศต่อไปได้

จากการพูดคุยกับผู้นำครอบครัวพบว่า ชาวม้งมีการนับถือผีวิญญาณ และเชื่อถือในสิ่งที่มองไม่เห็นนี้ว่า เป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์สามารถทำให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้โดยเชื่อว่าผีวิญญาณสิงสถิตอยู่รอบๆ ตัวเริ่มตั้งแต่ผีบรรพบุรุษ เชื่อว่าแม้คนตายไปแล้วแต่วิญญาณยังคงอยู่ ดังนั้นชาวม้งจึงจัดให้มีหิ้งบูชาวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีเรือนไว้ ซึ่งจะจัดไว้ที่ฝาผนังบ้านด้านตรงข้ามกับประตูเข้าออกของบ้าน (ดังรูปที่ 8) เพื่อคอยปกป้องรักษาให้คนในบ้านมีความสุขสบาย ชาวม้งจะทำพิธีกรรมในการเซ่นไหว้ผีเรือนเป็นประจำทุกปีในเทศกาลปีใหม่ นอกจากผีเรือนแล้วยังมีผีที่อยู่ตามสถานที่ต่างๆ อีกทั้งในบ้าน เช่น ผีเตาไฟ ผีใหญ่ของบ้านหรือผีเจ้า

บ้านซึ่งอยู่ที่เสากลางบ้าน ผีประตู่ เป็นต้น และผีที่อยู่นอกบ้านตามแหล่งธรรมชาติ เช่น ผีห้วย ผีดอย ผีน้ำ เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้มีพิธีกรรมการเช่นไหว้เป็นประจำอย่างผีเรือน

รูปที่ 8 หิ้งบูชาวิญญาณบรรพบุรุษของชาวม้ง

ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าว่า ในสังคมชาวม้งยังมีความเชื่อในเรื่องขวัญ ซึ่งชาวม้งเรียกว่า "ตูปลี่ซี่" โดยมีความเชื่อว่าคนเราเกิดมาจะต้องมีขวัญติดอยู่กับตัวกันทุกคน ดังเช่นเมื่อมีเด็กเกิดมาต้องทำพิธีเช่นไหว้ด้วยไก่และหมู เพื่อเป็นการเรียกขวัญให้เข้าสู่ร่างของเด็ก ถ้าหากขวัญออกจากร่างอาจจะเป็นเพราะผู้ที่ได้กระทำผิดบางอย่างที่ชาวม้งเรียกว่า "ผิดผี" ก็จะทำให้ผู้ใดเกิดความเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังมีการเรียกขวัญในเทศกาลปีใหม่ด้วยความเป็นศิริมงคล ในเทศกาลนี้ชาวม้งทุกคนจะหยุดการทำงานต่างๆ และเข้าร่วมพิธีที่มีการแข่งขันลูกข่างซึ่งเป็นการละเล่นของผู้ชาย การโยนลูกผ้าซึ่งเป็นการละเล่นระหว่างหนุ่มสาว และการแสดงประเพณีอ้อนประจำเผ่า ในงานนี้จะมีการร่วมงานกันระหว่างหมู่บ้านหนองหอยเก่าและหนองหอยใหม่ นอกจากนี้ ยังพบว่าชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่ายังมีวันที่ต้องหยุดการทำงานอีก

งานหนึ่งคือพิธีศพ เมื่อมีงานศพญาติของผู้ตายจะตั้งศพไว้อย่างน้อย 5 วัน เพื่อรอญาติพี่น้องที่อยู่
อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านอื่นเข้ามาร่วมพิธีนี้ด้วย งานศพนี้จะมีการฆ่าหมูหรือวัวเพื่อเป็น
การเซ่นไหว้ผี ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการเพิ่มและการกระจายคุณค่าทางโภชนาการในสังคม
ทางหนึ่ง เพราะโดยปกติแล้วในชีวิตประจำวันของชาวม้งมักจะบริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภ
ชนาการต่ำซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารพวกแป้งและผัก ยกเว้นหญิงที่ตั้งครรภ์จะได้รับอาหารพวกไก่
ต้มกับข้าว

ในหมู่บ้านหนองหอยเก่า สังคมของชาวม้งมีการติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษาพูดเป็นสิ่งสำคัญ
ภาษาหม้งเป็นภาษาที่ไม่แน่นอน ส่วนใหญ่หม้งจะใช้ภาษาของชาติอื่นมาพูดด้วย ภาษาหม้งเป็นภาษา
ที่ไม่มีเสียงสะกด ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่านิยมฟังวิทยุสถานีกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งออกอากาศเป็นภาษาหม้ง ในช่วงเวลาระหว่าง 05.00-06.00 น. และ
19.30-20.00 น. รายการที่ออกอากาศเป็นความรู้ทั่วไป เช่น ความรู้ในโรคเอดส์
การใช้ยาที่ถูกริธี เป็นต้น

สรุปแล้วสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวม้งบ้านหนองหอยเก่าที่ศึกษาพบในครั้ง
นี้ตรงกับที่มีผู้เคยศึกษาเรื่องสังคมและวัฒนธรรมของชาวม้งและรายงานไว้แล้วคือ ชูพินิจ เกษ
มณี (2522, 2524, 2526) ได้กล่าวไว้ว่าระบบการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยของชาวม้งใช้
วิธีพื้นบ้านด้วยการบำบัดด้านจิตใจคือการเรียกขวัญ และยังคล้ายกับการแพทย์พื้นบ้านของชนบท
ไทย (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2533 และสมทรง ศุภศิลป์ ๓ นคร, 2533) ในส่วนของ
ระบบการแพทย์แบบอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของผีและวิญญาณ หรือการดูแลรักษา
ด้วยหมอพื้นบ้านเช่นกัน ซึ่งเป็นหมอผี หมอสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

สถานะสุขภาพอนามัยและการสาธารณสุข

ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ ที่พบระหว่างทำการศึกษาในช่วงเดือน พฤศจิกายน

พ.ศ. 2533 ถึง กรกฎาคม พ.ศ. 2534 เป็นความเจ็บป่วยเล็กน้อย ความเจ็บป่วยที่พบได้บ่อยคือ ไข้ ท้องเสีย ไข้หวัด ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามร่างกาย และบาดแผล เป็นต้น ชาวม้งมีการรับรู้เกี่ยวกับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น เฉพาะที่เป็นลักษณะอาการหรือโรคที่เห็นได้เด่นชัด แต่ไม่สามารถบอกถึงสาเหตุของโรคหรือโรคที่แท้จริงได้โดยที่ชาวม้งได้ให้ความหมายของคำว่า "ความเจ็บป่วย" หรือ "ไม่สบาย" ในลักษณะของอาการหรือความรู้สึกที่ปรากฏขึ้นเท่านั้น ตั้งแต่อาการครั่นเนื้อครั่นตัว ไข้ กินไม่ได้ ไม่มีแรง ทำงานไม่ไหว จนถึงขั้นนอนชมอยู่ในบ้าน เป็นต้น

1. สาเหตุของความเจ็บป่วย

ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าได้ให้เหตุผลในการอธิบายการเกิดความเจ็บป่วยว่า มีสาเหตุจากอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งหมายถึง ผีวิญญาณ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษหรือสิ่งที่ชาวม้งเคารพนับถือที่ช่วยปกป้องรักษาธรรมชาติ เมื่อมีผู้กระทำผิดบางอย่างที่ชาวม้งเรียกว่า "ผิดผี" ซึ่งหมายถึงการประพฤติปฏิบัติที่ผิดครรลองคลองธรรม ผิดจารีตประเพณีวัฒนธรรมหรือสิ่งที่สังคมเคารพนับถือก็จะทำให้ขวัญออกจากร่าง และความเจ็บป่วยก็จะเกิดขึ้นกับผู้นั้น นอกจากนี้ชาวม้งยังได้ให้สาเหตุของความเจ็บป่วยอีกหลายประการได้แก่ 1) เลือดลมไม่ดีไม่สมดุล ซึ่ง เป็นภาวะที่เกิดจากการเสียสมดุลของระบบการทำงานในร่างกาย อันเนื่องมาจากการปฏิบัติตัวที่ผิดไปจากปกติ เช่น การทำงานหนักเกินไป ก็จะทำให้มีอาการจุกแน่นท้อง 2) อากาศไม่ดี เช่น การอยู่ในที่ที่มีหมอกควันซึ่งจะทำให้เกิดอาการไอ หรือการถูกแดดนานๆ ทำให้ หรือมีไข้ปวดศีรษะ 3) การกินของผิด อาจเป็นเพราะอาหารไม่สะอาดทำให้ปวดท้อง ท้องเสียได้ หรือการกินอาหารที่ห้ามกินเมื่อมีอาการเจ็บป่วยต่างๆ เช่น เมื่อมีอาการไอจะห้ามกินปลาทูเพราะจะทำให้ไอมากขึ้น ถ้ามีอาการใช้ตัวร้อน ชาวม้งจะห้ามกินอาหารจำพวกแป้งหรือเนื้อ โดยมีเหตุผลว่า "เพราะมันสากร" หรือแม้แต่อาหารที่คิดว่าไม่ดีไม่แน่ใจว่าจะ "ผิด" ก็ไม่ให้กินเช่นกัน 4) อุบัติเหตุ เช่น ขอนมีคมบาด หกล้ม ตกต้นไม้ ทำให้เกิดอาการเจ็บปวดตามร่างกาย 5) มีพยาธิ ส่วนใหญ่ชาวม้งรับรู้ความเจ็บป่วยที่เกิดจากการมี "พยาธิ" จาก

บุคลากรสาธารณสุข

ผู้นำครอบครัวเล่าว่า เมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัว ผู้ป่วยหรือสมาชิกในครอบครัวจะหาวิธีการบำบัดรักษาพยาบาล เพื่อที่จะให้หายจากอาการนั้นให้เร็วที่สุด โดยเฉพาะความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเด็ก การบำบัดรักษาจะมีความแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าขึ้นกับปัจจัยต่างๆ มากมาย เช่น ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล การมีทัศนคติ ค่านิยม ประสบการณ์ที่เคยได้รับ ฐานะทางเศรษฐกิจ และระบบการให้บริการสาธารณสุข ทั้งที่อยู่ในส่วนของการแพทย์พื้นบ้าน (Folk care sectors) และการแพทย์วิชาชีพ (Professional health sectors) นอกจากนี้ระบบสังคมวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงชุมชนจะเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจในการเลือกวิธีการบำบัดความเจ็บป่วย หากผู้ป่วยเป็นเด็ก ผู้ตัดสินใจในการเลือกการรักษาจะเป็นพ่อแม่ของเด็ก โดยมากมักเป็นพ่อผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว หากผู้ป่วยเป็นผู้ใหญ่จะมีการตัดสินใจเอง ซึ่งอาจจะมีการปรึกษากับหัวหน้าครัวเรือนซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้าน หรืออาจจะเป็นเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยในเรื่องของข้อมูลและโอกาสที่ผู้ป่วยได้รับจะเป็นตัวร่วมกำหนดพฤติกรรมสุขภาพด้วย เช่น การได้รับข้อมูลข่าวสารในด้านสาธารณสุขและความถี่ในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ภายนอกหมู่บ้าน ที่หมู่บ้านนั้นพบว่า หญิงมั่งมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกน้อยกว่าผู้ชาย พฤติกรรมแสวงหาวิธีการบำบัดรักษาจึงแสดงออกมาในรูปของการปล่อยให้อาการหายเอง เช่น เมื่อมีบาดแผลเล็กๆ หรือการบำบัดรักษาขั้นต้นด้วยการใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดตัวให้เด็กเมื่อมีอาการไข้ตัวร้อน เป็นต้น การรักษาพยาบาลด้วยตนเองอื่นๆ ที่พบในหมู่บ้านนี้อาจเป็นการซื้อยามาใช้ ทั้งที่เป็นยาแผนปัจจุบันและสมุนไพร นอกจากนี้ผู้ป่วยอาจจะเลือกการบำบัดรักษาโดยบุคคลอื่นที่สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย เช่น หมอผี ซึ่งชาวมั่งเรียกว่า "สีเน็ง" หมอสมุนไพร หรือ "ก้อซั่ว" รวมทั้งบุคลากรทางด้านสาธารณสุขที่เป็นของเอกชนและรัฐบาล

2. แหล่งบริการสาธารณสุข

จากการศึกษาพบว่า มีหมอฟันบ้านที่ให้บริการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในบ้านหนองหอยเก่าแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ หมอรักษาโรคและดูโรคตา หมอสมุนไพร หมอผี และหมอเป่า ส่วนสถานบริการสาธารณสุขมีตั้งแต่ระดับหมู่บ้านคือ ร้านขายยาที่อยู่ในลักษณะของร้านค้าหรือร้านขายของชำในหมู่บ้าน สถานบริการสาธารณสุขทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งที่เป็นร้านขายยาในอำเภอและในจังหวัด คลินิก สถานีอนามัย โรงพยาบาลของรัฐและเอกชน สถานที่เหล่านี้ประชาชนสามารถเข้ารับการบริการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นได้

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์หมอฟันบ้านในระดับลึกได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1) หมอรักษาโรคและดูโรคตา เป็นชาวม้งเพศชาย วัยกลางคน มีบทบาทในการให้การรักษาความเจ็บป่วยเล็กน้อย ที่เกิดขึ้นกับชาวม้งที่ศึกษา เช่น อาการปวดศีรษะ กินของผิด ปวดท้อง เป็นต้น การวินิจฉัยโรคของหมอฟันบ้านผู้นี้ใช้การตรวจดูลักษณะทางกายภาพของผู้ป่วย โดยอาศัยประสบการณ์และได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ในการบำบัดอาการปวดศีรษะหรือที่เรียกว่า "เจ็บหัว" นั้น ผู้ให้การรักษามะบำบัดรักษาตามสาเหตุของการเกิดอาการเจ็บหัว ซึ่งผู้ให้การรักษารู้วิธีอธิบายถึงอาการเจ็บหัวเกิดจาก 2 สาเหตุคือ เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน มีการบำบัดรักษาด้วยการใช้เขาดูดหรือภาษาม้งเรียกว่า "เขาดูยั้ง" (ดังรูปที่ 9) ซึ่งเป็นเขาสัตว์ภายในกลวงและมีรูขนาดเล็กที่ปลายเขา เพื่อใช้สำหรับดูด โดยใช้เข็มเจาะเบาๆ 2-3 จุด พอที่จะให้เลือดไหลออกได้บริเวณหน้าผาก แล้วใช้เขาสัตว์ครอบจุดเหล่านั้นไว้และดูดเลือดออกทิ้ง หลักในการใช้เขาดูดก็คือ ห้ามใช้เข็มเจาะลงบริเวณที่มีเส้นเลือดขนาดใหญ่ หมายถึง เส้นเลือดที่สามารถมองเห็นได้จากภายนอก แต่ก็ไม่พบว่ามีการทำความสะอาดเขาดูดอย่างใด เพียงแต่ใช้สำลีเช็ดที่ปลายเข็มเท่านั้น

รูปที่ 9 อุปกรณ์ที่หมอพื้นบ้านเรียกว่า "เขายิง" ใช้ในการบำบัดอาการปวดศีรษะ

ส่วนสาเหตุของอาการเจ็บหัวอีกประการหนึ่ง ที่หมอพื้นบ้านผู้นี้ได้อธิบายไว้คือ เกิดจากพยาธิซึ่งมีวิธีการแก้ไขโดยการตี หรือ "แกะต๋อย" การบำบัดรักษาจะเริ่มด้วยการตีไล่เลือดเบาๆ บริเวณที่เจ็บ ซึ่งหมอพื้นบ้านผู้นี้เรียกว่า "แก่น" ตีรอบๆ แก่น 3-4 ครั้ง ซึ่งในบางครั้งอาจจะใช้กระเทียมทุบแล้วทาบริเวณนั้นด้วย เหตุผลที่ต้องตีไล่ผู้รักษาอธิบายว่า "ตีแก้ที่หัวใจ พยาธิจะเข้าไป" ซึ่งหมายความว่า เป็นการตีหรือไล่พยาธิออกจากตัวของผู้ป่วย เพื่อไม่ให้พยาธิเข้าสู่หัวใจ

ถ้าความเจ็บป่วยเกิดจากการกินของผิดก็จะใช้การตีไล่เบาๆ เช่นเดียวกับการรักษาอาการเจ็บหัวจากพยาธิ แต่จะตีที่ไหล่แล้วใช้นิ้วมือ 3 นิ้วคือ นิ้วชี้ นิ้วกลาง และนิ้วนาง ลูบไล่ไปพร้อมๆ กันทั้งสองข้าง จากต้นแขนไปยังปลายแขนและนิ้วมือของผู้ป่วย แล้วใช้ผ้าย้อมดื่กที่ปลายนิ้วไว้ จากนั้นใช้เข็มเจาะให้เลือดไหลออก จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านผู้นี้พบว่า ไม่ได้มีการทำการปราศจากเชื้อที่เข็มเจาะเลย เพียงแต่ใช้สำลีเช็ดปลายเข็มเท่านั้น จึงน่าเป็น

หวังว่าอาจเกิดการติดเชื้อและแพร่ระบาดของเชื้อได้ง่าย

นอกจากการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยแล้ว หมอรักษาโรคผู้เฒ่ายังสามารถดูโชคชะตาหรือเคราะห์ได้ด้วย ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากหมอสมุนไพรในหมู่บ้านนี้ การดูโชคชะตาหรือเคราะห์จะใช้วันเดือนปีเกิดของผู้ป่วย ผู้ให้การรักษาเล่าว่าชาวเมืองมีการกำหนดรูปสัตว์ต่างๆ เป็นสัญลักษณ์แทนแต่ละปีทั้ง 12 ปี เช่นเดียวกับปฏิทินปีของไทย ซึ่งผู้เฒ่าให้ความเห็นว่าเรื่องเคราะห์มีความสัมพันธ์กับราศีที่เกิด เช่น ผู้ที่ "ผิคน้ำ" ส่วนใหญ่จะเกิดปีนาค (ซึ่งตรงกับปีมะโรงของไทย) ซึ่งในการดูโชคชะตาในแต่ละครั้งจะมีการตั้งขันเงิน 4-5 บาท เพื่อเป็นค่ายกครุ

2.2) หมอสมุนไพร เป็นชายชาวเมืองสูงอายุ ได้รับการถ่ายทอดความรู้วิธีการรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรหรือ "ยาป่า" จากบรรพบุรุษในลักษณะของการที่เคยพบ เคยใช้มากกว่าการถ่ายทอดแบบลูกศิษย์กับครุ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ใช้ยาสมุนไพรบางอย่างค่อยๆ เลือนหายไป ดังเช่นที่หมอสมุนไพรผู้เฒ่าได้กล่าวว่า "เคยเห็นพ่อเฒ่าใช้ยาป่ารักษาไอ แต่ไม่รู้ว่า เป็นยาอะไร" หมอสมุนไพรที่ใช้บำบัดรักษาความเจ็บป่วยให้แก่ชาวบ้าน ได้แก่ หมอสมุนไพรแก้ไอ แก้ปวดท้อง แก้ท้องเสีย แก้เจ็บปวดตามกล้ามเนื้อและสมุนไพรที่ทำให้มีบุตร วิธีการบำบัดรักษาของผู้ให้การรักษาอาศัยสรรพคุณของตัวยาในพืชสมุนไพร ซึ่งอาจจะเป็นพืชสมุนไพรชนิดเดียวหรือหลายชนิดร่วมกัน ประกอบกับการให้ข้อแนะนำ ซึ่งมักเป็นข้อห้ามในการรับประทานอาหารบางประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- หมอสมุนไพรใช้แก้ไอตัวร้อน ได้มาจากส่วนของรากพืชชนิดเดียวที่มีลักษณะต้นเป็นเถา เถามีขนาดเท่าหัวนิ้วแม่มือ ไม่มีดอก ไม่มีผล ไม่มีหนาม ผู้รักษาให้ความเห็นว่า "เดี๋ยวนี้ยานี้ไม่ค่อยมีแล้ว"
- วิธีใช้ : ใช้รากสดหรือแห้งมาต้มกับน้ำดื่ม น้ำมีรสขมมาก
- ข้อห้าม : ห้ามรับประทานมะม่วง เพราะใช้จะขึ้น ห้ามรับประทานกระ

เทียมเพราะพยาธิจะขึ้น ห้ามรับประทานไก่ต้ม เพราะชาวม้งเชื่อว่า ไก่ต้มจะทำให้มีอากาศใช้สูงขึ้น

- สมุนไพรใช้แก้ปวดท้องหรือท้องเสีย ลักษณะของต้มคล้ายต้นขิง มีดอกสีขาวแดง ซึ่งชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าเรียกกันว่า "ปูเลย" (ดังรูปที่ 10)

วิธีใช้ : ใช้ส่วนของเหง้าสดมาต้มกับน้ำดื่ม น้ำมีรสขมฝาด และถ้าใช้กับเตี๊ยกจะนำมาสอยเป็นชิ้นเล็กๆ รับประทานกับเกลือ ซึ่งมักจะเรียกยาที่มีรสขมว่า "ฉั่วฉั่ว" หมายถึง ยามขม

ข้อห้าม : เมื่อมีอาการท้องเสียจะห้ามรับประทานส้ม

รูปที่ 10 สมุนไพร "ปูเลย" ที่ชาวม้งใช้ในการบรรเทาอาการปวดท้อง ท้องเสีย

- สมุนไพรใช้แก้ปวดตามกล้ามเนื้อ เช่น เกิดจากการกระแทกกับสิ่งของ ตกต้นไม้ ปวดขา เป็นต้น สมุนไพรที่ใช้มีลักษณะของต้นไม้ยืนต้นไม่สูง ผู้รักษาเรียกยาสมุนไพรนี้ว่า "ยาหลวง" (ดังรูปที่ 11 ก) โดยให้เหตุผลว่า "ยามันแรง" เวลาที่ไปหายาจะมีอาการรู้สึกปวดตามตัว จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนนำมาใช้

วิธีใช้ : ใช้ส่วนของราก ซึ่งใช้ได้ทั้งสดและแห้ง นำมาต้มน้ำดื่ม น้ำมีรสขมมาก ต้มดื่ม 2-3 ครั้ง

ข้อห้าม : ห้ามเด็กรับประทาน เพราะยาแรงและจะทำให้เป็นตุ่มเป็นแผล ซึ่งมีวิธีการรักษาโดยใช้การจุกเทียนเผากระดาษบอภิศุครุให้ช่วยรักษา และห้ามหญิงมีครรภ์รับประทาน เพราะยาจะทำให้ลายเด็กในท้อง และในขณะที่ต้มยา ห้ามเด็กลุนหม้อต้มยาหรือถาม เพราะจะทำให้ปวดตามตัวได้

นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรที่แก้ปวดตามกล้ามเนื้ออีกชนิดหนึ่ง คือ "ฉ่างฉิก" เป็นไม้เลื้อย ใบมีลักษณะคล้ายใบผักปลังแต่มีขนาดใหญ่กว่า ไม่มีดอก ไม่มีผล มี "ลูก" ซึ่งก็คือ ยอดหรือหน่อที่อยู่ตามลำต้นสามารถนำไปขยายพันธุ์ได้ (ดังรูปที่ 11 ข)

วิธีใช้ : นำ "ลูก" มาต้มกับไก่

- สมุนไพรที่ทำให้มีบุตร ประกอบด้วยพืช 2-3 ชนิด แต่ผู้รักษารายนี้ไม่บอกถึงลักษณะของพืช

วิธีใช้ : ใช้ส่วนราก นำมาต้มกับน้ำดื่ม 2-3 ครั้ง

รูปข้างบนคือ "ยาหลวง"

รูปข้างล่างคือ "ล้างจึก"

รูปที่ 11 สมุนไพรที่ใช้บำบัดอาการปวดตามกล้ามเนื้อ

หมอสมนไพรได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับยาสมุนไพรว่า "สมัยก่อนมีมาก แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีคนใช้ จึงค่อยๆ หายไป" สำหรับการนำยาสมุนไพรมานำใช้จะเป็นการไปหาหาในป่า เมื่อมีผู้มาขอรับบริการ โดยการออกไปหาหาแต่ละครั้งหมอผู้นี้จะต้องทำพิธีกรรมด้วยการเผากระดาษทุกครั้งเสียก่อน เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ครุ (ผี) ทราบให้ครุช่วย ไม่ให้เสียชื่อเสียง เพราะถ้าไม่ได้บอกกล่าวจะทำให้ชาซาไปเอายาสมุนไพรไม่ได้ ซึ่งมีวิธีแก้ไขโดยการเอาไก่ไปเลี้ยงผี ในการออกหาสมุนไพรวัดจะไม่มีการยกยามในการออกเก็บสมุนไพร สำหรับค่ายาสมุนไพรรออยู่ในช่วง 10-15 บาทต่อยาสมุนไพร 1 มัด

2.3) หมอผี เป็นหมอที่ทำนายและบำบัดความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากการที่ขวัญไม่ติดตัวหรือขวัญหายซึ่งชาวม้งเชื่อว่าอาการที่ขวัญหายมักเกิดจากการกระทำของผี ม้งบางคนเรียกหมอผีว่า "หมอเมื่อ" การบำบัดไข้ไม่เสีงทายในการทำนาย ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีในหมู่บ้านหนองหอยเก่าซึ่งเป็นคนเดียวกันกับหมอสมนไพร การเรียกขวัญจะเริ่มด้วยการเรียกขวัญหรือร้องขวัญธรรมดา ก่อน ด้วยคำกล่าว "ไปตกกำ ไปห้วยกำ ไปผัวกำ ให้ปีกมา" แล้วจึงบอกกล่าวให้ผีเจ้าบ้านที่อยู่เสากลางบ้านช่วยในการบำบัดรักษาด้วยการใช้เทียน 3 เล่ม จุดเทียนแล้วปักลงดินที่เสากลางบ้านและกล่าวว่า "ช่วยให้เราร้องขวัญคนนี้ ช่วยไปเอา (ขวัญ) มาในเมืองผี" หลังจากนั้นจะนำไก่เป็น๗ มาเรียกขวัญที่ประตูแล้วนำไปฆ่าและต้ม นำไก่ต้มที่ได้มาเช่น ไหว้ที่เสากลางบ้านพร้อมกับเรียกขวัญว่า "ให้มากินเงิน ให้กลับมาอยู่บ้านเก่า" หมายถึง การเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ร่างเดิม ต่อจากนั้นจะใช้ไม้คู่โยนเสีงทาย ในการโยนครั้งแรก ถ้าไม้คู่ว่าทั้งคู่แสดงว่า ขวัญมาแล้ว แต่ถ้าไม้หนึ่งคว่ำไม้หนึ่งหงายแสดงว่า ขวัญยังไม่มา จะต้องทำการโยนครั้งที่ 2 ถ้าหากไม้หนึ่งคว่ำไม้หนึ่งหงายแสดงว่า "รู้สึกว่ามีมาแล้ว" และถ้าโยนครั้งที่ 3 เป็นไม้หนึ่งคว่ำไม้หนึ่งหงายแสดงว่า ขวัญมาแล้ว ถ้าหากผลการโยนเป็นไม้หงายทั้งสองอัน หมายความว่า "ผีบอกว่าไม่มีทาง" พิธีกรรมการโยนไม้เสีงทายจะต้องทำการโยน 3 ครั้ง

2.4) หมอเป่า มีวิธีการรักษาด้วยการทอุงคาถาแล้วเป่าลงบริเวณที่ที่ความเจ็บป่วย เช่น แผลน้ำร้อนลวก แผลพุพอง เป็นต้น แต่หมอเป่าเป็นบุคคลที่อยู่นอกหมู่บ้านที่ทำการศึกษาก็ไม่ได้ทำการศึกษาในรายละเอียด

2.5) ร้านขายยา ชาวเมืองที่บ้านหนองหอยเก่าสามารถเลือกรับบริการการซื้อยามารับประทานเอง โดยมีร้านขายยาดั้งแต่ในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นร้านขายของชำหรือร้านชำ มีอยู่ 5 ร้าน (ดังรูปที่ 12) หรืออาจเป็นร้านขายยาในอำเภอหรือจังหวัดอีกจำนวนมาก จากการศึกษาร้านขายยาในหมู่บ้านพบว่า รายการยาที่มีอยู่ในร้าน ส่วนใหญ่มียาแผนปัจจุบันมากกว่ายาแผนโบราณ (ดังรูปที่ 13 และ ตาราง 4) และไม่มีร้านใดเลยที่มีรายการยาตำราหลวงไว้จำหน่ายทั้งๆ ที่มีการจัดตั้งกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2528 และในปัจจุบันพบว่าไม่มีผู้ดำเนินการต่อ

รูปที่ 12 ร้านขายของชำที่เป็นแหล่งจำหน่ายยาในหมู่บ้าน

รูปที่ 13 สภาพและลักษณะยาที่มีขายในร้านขายของชำ

ในการจัดหายาไว้จำหน่ายในร้านขายของชำในหมู่บ้าน เจ้าของร้านจะไปซื้อยาที่ร้านขายยาในตัวอำเภอแม่ริม โดยเจ้าของร้านจะเป็นผู้กำหนดสรรพคุณของยาที่ใช้รักษาความเจ็บป่วยที่พบบ่อยในหมู่บ้าน คือ ยาแก้ไอตัวร้อน ยาแก้ท้องเสีย ยาแก้หวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า มีร้านขายยาในอำเภอบางร้านที่มีการจัดยาชุดจำหน่าย ซึ่งเป็นยาชุดแก้ไอแก้ปวด และยาชุดแก้ท้องเสีย โดยมีการบรรจุใส่ซองยาขนาดเล็ก ในแต่ละชุดมียาอยู่ 6 เม็ด จากการสอบถามพบว่า ร้านชำจะเข้าไปซื้อยาในอำเภอทุกๆ 1-2 เดือน

จากการศึกษาพบว่า รายการยาที่ขายดีที่สุดได้แก่ ยาแก้ไอ โดยเฉพาะยาลดไอสำหรับเด็กจะขายดีกว่าสำหรับผู้ใหญ่ ผู้ขายให้เหตุผลว่า "พ่อแม่พาเด็กไปไรด้วย ทำให้เด็กมีไอ" ส่วนยาแก้ปวดสำหรับผู้ใหญ่ที่ขายดีและได้ผลคือ Novargin[®] และการซื้อยาของชาวม้งที่หมู่บ้านแห่งนี้ ส่วนมากจะบอกชื่อยาที่ใช้บ่อยโดยบอกเป็นชื่ออาการ เช่น ยาแก้ไอ ยาแก้ปวด เป็นต้น ส่วนอาการที่ไม่เป็นบ่อยหรือไม่เคยใช้มาก่อน ก็จะบอกอาการความเจ็บป่วยให้ผู้ขายจัดยาให้ รายการยามีขายดังแสดงในตาราง 4 เป็นยาที่บ่งถึงสรรพคุณของยาเป็นสรรพคุณตามที่ผู้ขายได้บอกขาย ประกอบกับการสังเกตรูปลักษณ์ของยาพบว่า มียาหลายรายการที่ไม่เหมาะสมในการใช้ เช่น กลุ่มยา Tetracyclins ซึ่งเป็นยาเม็ดเคลือบสีเหลือง มีการใช้แก้ท้องเสียเพียงครั้งละ 1 เม็ดเท่านั้น กลุ่มยา Chloramphenicol ซึ่งเป็นยาที่ใช้รับประทาน แต่ชาวบ้านนำมาใช้โรยแผล หรือกลุ่มยา Antihistamines ซึ่งเป็นยาเม็ดสีเหลือง มีการนำมาใช้ในการบำบัดอาการวิงเวียนศีรษะ หรือยาชุดแก้ท้องเสีย จะมีกลุ่มยา Tetracyclins อยู่ด้วย 1 เม็ด โดยสังเกตได้จากลักษณะของผงยาเป็นสีเหลือง ซึ่งบรรจุในรูปของแคปซูล เป็นต้น

เลขหมู่
เลขทะเบียน	115194

สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตาราง 4 รายการยาที่มีขายในร้านขายของชำในหมู่บ้านหนองพอยเก่า

รายการยา	ราคาต่อหน่วย	ลักษณะของยา	สรรพคุณ/วิธีใช้(ตามที่ผู้ขายบอก)
กลุ่ม Aspirin :			
ยาตรา บวดทวย ^(R)	1/ซอง	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	แก้ปวดหัว มีไข้ ปวดเมื่อย
ยาตรา บูรา ^(R)	2/แผง	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	แก้ปวดหัว มีไข้ ปวดเมื่อย
ยาตรา หมาป่า ^(R)	1/ซอง	ยาผงบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้ตัวร้อนเด็ก
ยาตรา หัวสิงห์ ^(R)	1/ซอง	ยาผงบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้ตัวร้อนเด็ก
ยาตรา รังผึ้ง ^(R)	1/ซอง	ยาผงบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้ตัวร้อนเด็ก
กลุ่ม Tetracyclines	2/เม็ด	ยาเม็ดเคลือบลิเหลือง	แก้ท้องเสีย ใช้ครั้งละ 1 เม็ด
กลุ่ม Chloramphenicol	1/เม็ด	ยาเม็ดแคปซูลสีขาว-เขียว	ใช้ผงโรยแผล
กลุ่ม Antihistamins	1/เม็ด	ยาเม็ดกลมลิเหลือง	แก้วิงเวียนศีรษะ
อื่นๆ :			
ยาตรา Tiffy ^(R)	5/แผง	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้แก้ปวด
ยาตรา Nutacold ^(R)	5/แผง	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้แก้ปวด
ยาตรา Novargin ^(R)	1/เม็ด	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้แก้ปวด
ยาตรา Nopisan ^(R)	1/แผ่น	แผ่นยาสีขาว	ปิดบริเวณปวด เช่น ปวดฟัน
ยาตรา ครกบดยา ^(R)	5/แผง	ยาเม็ดบรรจุในแผงบรรจุเสร็จ	ลดไข้แก้ปวด
ยาตรา ช้างเผือก ^(R)	1/ซอง	ยาผงบรรจุในซอง	ใช้กวาดคอเด็ก
ยาตรา คนตกเบ็ด ^(R)	7/ขวด	ยาผงบรรจุในขวดแก้ว	ใช้อุดฟันเมื่อปวด
ยาชุดแก้ไข้แก้ปวด	6/ชุด	ยาเม็ดและแคปซูล(6 เม็ด/ซอง)	ลดไข้แก้ปวดกินครั้งเดียว
ยาชุดแก้ท้องเสีย	6/ชุด	ยาเม็ดและแคปซูล(6 เม็ด/ซอง)	ลดไข้แก้ปวดกินครั้งเดียว

3. ความรู้ ความคิดเห็น และการปฏิบัติตนในการเลือกวิธีรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วย

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องของพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการเลือกวิธีบำบัดรักษาความเจ็บป่วยเมื่อเกิดความเจ็บป่วย ที่เกิดขึ้นกับชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า โดยพบว่าร้อยละ 68.1 (32 คร่าวเรือน) ของหลังคาเรือนทั้งหมด ตอบว่าเคยใช้ยาสมุนไพร ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวม้งมีการรับรู้ มีประสบการณ์ ทักษะคิดและการปฏิบัติตนในการดูแลสุขภาพตนเองที่แตกต่างกันไปในแต่ละอาการของความเจ็บป่วย

3.1 ความรู้และการปฏิบัติตนในการรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วย ซึ่งจะแบ่งหัวข้อในการศึกษาตามความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นดังนี้

3.1.1) อาการไข้ จากการสัมภาษณ์ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า ได้ให้ความหมายของคำว่า "ไข้" ว่าเป็นอาการตัวร้อนซึ่งรับรู้ได้จากการสัมผัสตัวคนไข้ อาจมีอาการหนาวสั่นร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ จากการศึกษาพบว่า ชาวม้งมีการรับรู้การบรรเทาอาการไข้ในทางที่ถูกต้องมากขึ้นคือ ชาวม้งมีการยอมรับการเช็ดตัวให้กับผู้ป่วยว่าสามารถช่วยลดอาการไข้ได้ ชาวม้งบางคนบอกว่า "เช็ดตัวแล้วหายไข้ไว" แต่ก่อนชาวม้งจะไม่ยอมรับการเช็ดตัวเมื่อมีอาการไข้ ซึ่งมีผู้ให้เหตุผลว่า "ม้งถือ ถ้าตัวร้อนจะไม่เช็ดตัว เดี่ยวจะชั๊ก แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยถือแล้ว" การรับรู้ดังกล่าวชาวม้งได้รับมาจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากคำพูดที่ว่า "หมอบอกให้เช็ดตัวเด็กเวลาตัวร้อน" ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบำบัดอาการไข้จากเดิมได้ ซึ่งดั้งเดิมชาวม้งมีวิธีในการบรรเทาอาการไข้ในเด็กโดยการใช้น้ำต้มกับสร้อยเงินนำมาถูทั้งตัวของเด็กเมื่อมีอาการไข้ เพราะเชื่อว่าอาการไข้เกิดจากการมีลมเข้าสู่ ซึ่งไขจะช่วยดูดลมออก ส่วนสร้อยเงินจะช่วยดูดความร้อนออกจากตัวของเด็กเมื่อมีอาการไข้ ผู้ป่วยจะได้รับการดูแลสุขภาพบุคคลในครัวเรือนด้วยการให้รับประทานข้าวต้มและต้มน้ำต้มสุก ส่วนการซื้อยามารับประทานเอง โดยมากเป็นการบอกอาการให้ผู้ขายได้ทราบหรือบอกความต้องการที่จะซื้อยาแก้ไข้มั้ตัวร้อนเด็ก เพื่อให้ผู้ขายจัดยาให้แก่ผู้ป่วยและ

มีส่วนน้อยที่ซื้อยา โดยการระบุชื่อยาซึ่งเคยมีการรับรู้จากผู้ขาย และจากประสบการณ์ที่เคยใช้แล้วได้ผลดี เช่น ยาลดไข้เด็กตัวร้อนตราหมาป่า ยาแก้ไอแก้ปวดตราবাদหมาย เป็นต้น สำหรับการบริหารเทออาการใช้ด้วยยาสมุนไพรในเด็ก จะมีการใช้สมุนไพรที่มีลักษณะคล้ายต้นหญ้า โดยการใช้ทั้งต้นของพืชนี้มาต้มน้ำอาบ ส่วนผู้ใหญ่จะใช้ยาสมุนไพรชนิดรับประทานด้วยการต้มน้ำดื่ม ซึ่งน้ำมีรสขม

3.1.2) ท้องเสีย ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่า ได้รับรู้ถึงสาเหตุของการเกิดโรคและการปฏิบัติตัว เพื่อป้องกันการติดต่อของโรคอุจจาระร่วงจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรัฐ จากคำบอกของชาวม้งผู้หนึ่งที่ว่า "หมอบอกให้กินอาหารที่สะอาด ตัดเล็บให้สั้น ล้างมือก่อนกินอาหาร" และจากคำบอกเล่าของชาวม้งผู้หนึ่งบรรเทาอาการท้องเสียด้วยการใช้น้ำตาลเกลือแร่ที่เตรียมขึ้นเองซึ่งมีส่วนผสมดังนี้ ใช้เกลือ 1 ช้อนเล็ก และน้ำตาลทราย 1 ช้อนใหญ่นำมาละลายในน้ำต้ม 1 ขวด ซึ่งนับได้ว่าชาวม้งเริ่มมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพตนเองบ้างแล้ว ส่วนใหญ่ชาวม้งยังนิยมการใช้สมุนไพรที่ชาวม้งเรียกกันว่า "ปูเลย" โดยใช้ส่วนของหัวสดที่อยู่ใต้ดินนำมาใช้ในการบำบัดอาการท้องเสียไม่ว่า เด็กหรือผู้ใหญ่ โดยเด็กจะให้ชอยปูเลยเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วให้รับประทานกับเกลือเพื่อกลบรสขมฝาดของยา ส่วนผู้ใหญ่จะใช้ชอยเป็นชิ้นรับประทานสด และนอกจากนี้ชาวม้งยังมีการซื้อยารักษาตนเองโดยการเล่าอาการให้ผู้ขายฟังและผู้ขายเป็นผู้จัดยาให้ ยาแก้ท้องเสียที่ร้านขายของชำในหมู่บ้านจัดให้จะเป็นยาเม็ดเคลือบสีเหลืองขนาดเล็ก เมื่อดูจากฉลากยานพบว่า เป็นยาในกลุ่ม Tetracyclins ซึ่งมียาสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ขายในราคาเม็ดละ 2 บาท และที่เป็นยาชุดสำเร็จรูปจำนวน 6 เม็ด เมื่อสังเกตจากผงของยาแคปซูลทราบเพียงเม็ดเดียวว่าเป็นกลุ่มยา Tetracyclins ยาเหล่านี้ถูกจัดไว้ของยาเดียวกันเพื่อรับประทานเพียงครั้งเดียว ราคาชุดละ 6 บาท และถ้าหากอาการไม่ทุเลาลงชาวม้งที่นี้จะแสวงหาวิธีการรักษาแบบใหม่ต่อไป ซึ่งอาจจะเป็นการไปรับการรักษาที่สถานอนามัยหรือโรงพยาบาล

3.1.3) บาดแผล ในกรณีที่มีบาดแผลเล็กน้อย บาดแผลไม่ใหญ่ มีเลือด

ไหลออกไม่มาก ชาวมังที่บ้านหนองหอยเก่าส่วนใหญ่จะปล่อยให้แผลหายเองและพบว่ามักจะไม่ค่อยทำความสะอาดแผลและยังมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปอีก เช่น การซื้อยามาใส่แผลยาที่ซื้อมาอาจเป็นยาแดง ทิงเจอร์ (ทิงเจอร์ไอโอดีน) ยาน้ำสีเหลือง (ยาเหลือง) ยา มีฟอง (ไฮโดเจนเปอร์ออกไซด์) และในบางรายจะมีการนำยาหม่องมาทาแผลด้วย หากเป็นแผลที่เกิดจากของมีคมบาดพบว่า บางคนใช้พลาสติกปิดแผลหรือใช้สำลีปิดแผล และบางคนใช้พืชสมุนไพรที่ชาวมังเรียกว่า "ย๊ะบั้งเพย" ซึ่งมีลักษณะเป็นต้นที่มีดอกสีขาว ไม่มีฝัก ใบมีกลิ่นฉุน เป็นพืชสมุนไพรไทยที่ชื่อว่า "สาบเสือ" โดยใช้ส่วนใบนำมาบดให้ละเอียดใช้ปิดแผลแล้วใช้ผ้าพันแผลเอาไว้

3.1.4) อาการปวดท้อง จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวมังบ้านหนองหอยเก่านิยมใช้สมุนไพรปูเลยในการบรรเทาอาการปวดท้อง ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อกันมาและประสบการณ์ในการใช้แล้วได้ผล แต่ชาวมังมักจะไม่นิยมที่จะปลูกสมุนไพรชนิดนี้ไว้ใกล้บ้าน ต่อเมื่อมีอาการเกิดขึ้นจึงค่อยเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่า ชาวมังที่หมู่บ้านนี้มีส่วนหัวสดที่อยู่ใต้ดินของสมุนไพรปูเลยมารับประทาน ถ้าเป็นเด็กจะหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ รับประทานกับเกลือ

3.1.5) ไข้หวัด จากการศึกษาพบว่าเมื่อมีอาการไข้ มีน้ำมูก หายใจไม่สะดวก ชาวมังส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมในการซื้อยาจากร้านขายยามารับประทานเป็นอันดับแรก ด้วยการบอกอาการให้ผู้ขายจัดยาให้ แต่ถ้าผู้ป่วยมีอาการปวดเมื่อยตามตัวร่วมด้วย จะนอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน ซึ่งมักจะได้ผลในการรักษาอาการดังกล่าว

3.1.6) อาการปวดตามร่างกาย ชาวมังที่บ้านหนองหอยเก่ามีวิธีบำบัดรักษาอาการปวดตามกล้ามเนื้อ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจาก "เบ๊เลมไม่ตี" หมายถึงเกิดจากการทำงานหนักเกินไป ใช้วิธีบำบัดด้วยการใช้ถ้วยหรือแก้วดูด ภาษามังเรียกว่า "หู้ซัว" จากการสัมภาษณ์ถึงความแตกต่างระหว่างการใช้เขาดูดกับการใช้ถ้วยหรือแก้วดูด ชาวมังให้เหตุผลว่า "เหมือนกัน แต่ก่อนใช้เขาดูด พอมีถ้วยมีแก้วก็เอามาใช้ได้" สำหรับวิธี "หู้ซัว" นี้ มีขั้นตอน

ที่คล้ายการใช้ ชาวดูของหมอพื้นบ้านดังกล่าวแล้วข้างต้นคือ มีการใช้เข็มเจาะบริเวณที่ปวด 2-3 แห่ง จากนั้นเผากระดาษในถ้วยหรือแก้ว แล้วนำมาครอบบริเวณที่เจาะนั้น ซึ่งชาวม้งมีวิธีการตรวจดูอาการปวดดังกล่าว ด้วยการใช้นิ้วมือขูดลงไปบริเวณที่ปวด พวกเขาเชื่อว่าถ้า หากเกิดจากลมไม่ดีแล้วจะเกิดเป็นรอยนูนขึ้นตามแนวที่ขูดนั้น จึงจะใช้วิธี "ชู่ชิว" แต่ถ้าหาก ไม่เกิดรอยนูนก็ต้องแสวงหาวิธีบำบัดรักษาแบบอื่น จากการสัมภาษณ์ถึงผลของการใช้ถ้วยหรือ แก้วดูนี้พบว่า เป็นวิธีที่สามารถบรรเทาอาการปวดได้ แต่ก็ไม่ทำให้อาการนั้นหายขาด

3.2 ความคิดเห็นในการรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วย เนื่องจากชาวม้งมีวัฒนธรรม ความเชื่อทางสังคมที่แตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบกับสภาพในปัจจุบัน ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่ามีการติดต่อค้าขายกับคนภายนอกหมู่บ้านบ่อยขึ้น จึงได้มีการรับเอา วัฒนธรรมค่านิยมของชนพื้นราบมากขึ้น ดังจะ เห็นได้ว่าการแต่งกายของชาวม้งเปลี่ยนจากการ นุ่งชุดประจำเผ่ามาเป็นกางเกง เสื้อผ้าที่คล้ายคนพื้นราบ โดยเฉพาะชาวม้งที่มีการติดต่อค้าขาย กับคนพื้นราบจะมีการยอมรับในการบริการด้านสาธารณสุขสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งในการศึกษาครั้ง นี้พบว่า ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่ามีทัศนคติความคิดเห็นต่อการรักษาพยาบาลความเจ็บป่วยทั้ง ในแง่ของความคิดเห็นความรู้สึกดั้งเดิมต่อการบำบัดรักษาพื้นบ้าน และจากการรับรู้วิทยาการ ในการตรวจรักษาแผนใหม่ที่นับวันจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรรมการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยชาวม้ง มากขึ้น

3.2.1) ความคิดเห็นต่อเรื่องขวัญและโชครະตา ในความคิดเห็นเกี่ยวกับ เรื่องขวัญโดยทั่วไป ชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าส่วนใหญ่ยังคงเชื่อในเรื่องขวัญที่สัมพันธ์กับ สุขภาพหรือความเจ็บป่วยกันอยู่ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า "ถ้าเจ็บป่วยเกิดจากผีผีแก้ง จะต้องเลี้ยงผีร้องขวัญ" หรือ "เด็กมันร้อง ขวัญไม่ติดตัว" หรือ "ปีใหม่ เจ็บป่วยหนักๆ นานๆ ถึงจะไม่มีคนเจ็บไข้ก็เรียกขวัญ" หรือ "เมื่อไม่นานๆ ก็เรียกขวัญ" ความคิดเห็นของ ชาวม้งในแง่ของ เรื่องขวัญกับการรักษาพยาบาลแผนใหม่นั้น ชาวม้งให้ความคิดเห็นที่เรียก ขวัญก่อนไปรับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขว่า "ทำพิธี เรียกขวัญให้คนใจดีขึ้น

ก่อนไปหาหมอ" หรือ "เรียกขวัญไม่ได้ถือเป็นหลักใหญ่ เป็นการทำให้ความสบายใจ" จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เมื่อเกิดความเจ็บป่วยชาวม้งบ้านหนองหอยเก่าทำพิธีเรียกขวัญก่อนที่จะไปหาหมอเพียงร้อยละ 18.8 มีการทำพิธีเรียกขวัญหลังจากกลับมาจากหาหมอร้อยละ 25.0 และร้อยละ 56.2 ตอบว่า การเรียกขวัญอาจจะทำก่อนหรือหลังรับบริการแพทย์แผนใหม่ก็ได้ นอกจากนี้มีผู้ให้ความคิดเห็นในบทบาทหน้าที่ของหมอผีกับหมอในเมือง (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) ว่า "หมอในเมืองแก้โรค หมอผีแก้ผี"

หมอผีเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการทำพิธีเรียกขวัญเมื่อเกิดความเจ็บป่วย ซึ่งอาจเกิดความเจ็บป่วยเป็นเวลานานๆ หรือ "หมอรักษาไม่หาย" ซึ่งชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญเพื่อเป็นการแสดงการขอโทษผีที่ผู้ป่วยได้ทำผิดผีหรือที่เรียกว่า "บนผี" หรือ "เลี้ยงผี" ผู้ที่ทำหน้าที่เรียกขวัญเป็นหมอผีก็คือชาวม้งที่เป็นหมอสมนไพรของหมู่บ้านนี้ หมอผีผู้นี้ได้ยกตัวอย่างความเจ็บป่วยจากการผิดผี เช่น มีชาวม้งคนหนึ่งทำผิดผีห้วยผีดอย เพราะตักน้ำซักผ้า ทำให้เกิดอาการคันตามตัว เจ็บท้อง เจ็บหัว เมื่อมาเรียกขวัญเลี้ยงผีโดยใช้ไก่ เหล้า เทียนและเผากระดาษเพื่อขอโทษผี อาการก็ค่อยๆ หายไป การเรียกขวัญของชาวม้งบ้านหนองหอยเก่าจะทำในงานประเพณีปีใหม่ด้วย ส่วนการแต่งงานหรือการมีบุตรเกิดใหม่ ผู้ทำพิธีเรียกขวัญมักจะเป็นคนเฒ่าคนแก่หรือพ่อแม่ของเด็กโดยถ้าหากเด็กที่เกิดมาเป็นผู้ชายก็จะใช้ไก่ตัวเมีย 1 คู่ในการเรียกขวัญ แต่ถ้าเด็กเป็นผู้หญิงก็จะใช้ไก่ตัวผู้ 1 คู่ แต่ถ้าเด็กไม่สบายจะมีคนเฒ่าคนแก่หรือพ่อแม่ของเด็กเรียกขวัญให้แก่เด็กหรืออาจจะให้ผู้อื่นเรียกขวัญให้ ซึ่งมีเหตุผลที่ว่า "ถ้าพ่อแม่บุญไม่ค่อยดี ต้องให้คนอื่นร้องขวัญยกลูกให้เปลี่ยนชื่อเด็ก พ่อเด็กหายจะเรียกชื่อเดิมก็ได้ แต่ชื่อในทะเบียนบ้านยังเหมือนเดิม" นอกจากนี้ ยังมีชาวม้งผู้หนึ่งได้ให้ข้อสังเกตลักษณะภายนอกของผู้ที่จะต้องเรียกขวัญว่า "เมื่ออยู่มากๆ หูจะบางกว่าเดิม ก็จะต้องร้องขวัญ"

นอกจากการเรียกขวัญแล้ว ยังพบว่าชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่ามีการตุลัลักษณะของกระดูกไก่อีกด้วย เพื่อใช้ในการทำนายโชคชะตาหรือดวง โดยไก่ที่ใช้เป็นไก่ตัวผู้ เริ่มต้นด้วย

การอธิษฐานโชคชะตาก่อน แล้วจึงคัดเลือกไก่ซึ่งต้องเป็นไก่ที่มีลักษณะดี เช่น ตาไม่มอด ลีน ไม่เปียก เป็นต้น และเมื่อต้มแล้วตาไม่บวม ขาต้องไม่อยู่ในลักษณะกำคือ จะต้องเหยียดตามธรรมชาติ จากนั้นจึงดูลักษณะของรูที่กระดูกขาต้นของไก่ ซึ่งชาวม้งบอกว่ามีรูอยู่ตามธรรมชาติ อยู่แล้ว แต่ลักษณะอาจจะเป็น "คิริมงคล" หรือ "เสียด" เช่น ถ้ามี 8 รูจะไม่ดี หรือถ้ามี 3-4 รู จะเกิดการเจ็บป่วย เป็นต้น ในความเชื่อเรื่องโชคชะตาจากการดูกระดูกไก่มีผู้ให้ความคิดเห็นว่า "คิดว่าดี เชื่ออยู่ แต่ก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง"

3.2.2) ความคิดเห็นต่อยาสมุนไพร จากการศึกษาความเชื่อถือในสรรพคุณของยาสมุนไพรของชาวม้งที่บ้านหนองหอยเก่าพบว่า มีความแตกต่างกันอยู่ 2 อย่างคือ กลุ่มที่คิดว่ายาสมุนไพรมีสรรพคุณทางยาจริงกับกลุ่มที่ไม่เชื่อในสรรพคุณของยา ซึ่งเหตุผลของชาวม้งที่ใช้ยาสมุนไพร เนื่องจาก "เคยใช้ได้ผล" หรือ "ใช้ยาหมอแล้วไม่หาย แต่นานๆ จะใช้ยาบ้างครั้ง" หรือ "พ่อแม่เคยใช้และส่วนมากได้ผล" หรือ "ใช้เป็นยาบำรุง แต่ไม่ใช่เป็นยารักษาเพราะผลไม่แน่นอนและเสียเวลาในการไปหาหมอใหม่" ส่วนเหตุผลที่ชาวม้งอีกกลุ่มหนึ่งไม่ใช้ยาสมุนไพรเป็นเพราะ "ไม่รู้จัก ไม่เคยใช้" หรือ "กลัวอันตราย ไม่รู้ว่าเป็นยาอะไร" หรือ "กลัวไม่ถูกกับโรค" หรือ "ไม่ค่อยดีเท่าไร รักษาหายช้า" หรือ "ไม่ทันสมัย" สำหรับยาสมุนไพรที่รับประทานแล้วทำให้มีบุตรนั้น ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับการบำบัด พบว่ามีการดื่มน้ำที่ได้จากการต้มยาสมุนไพร 3 ครั้ง โดยเสียค่ายา 30-40 บาท หลังจากที่รับประทานยาผลปรากฏว่า หญิงม้งผู้ที่ตั้งครรภ์และมีบุตรเกิดมา ซึ่งสามีของหญิงม้งคนนี้ให้ความเห็นว่า "เชื่อว่าสมุนไพรนี้อาจมีฮอร์โมนเสริมไข่ ถ้าคนมีโชคกินแล้วจะมีลูก และมีความเชื่อเรื่องสมุนไพรมากกว่าผี" และมีเงื่อนไขในกรณีที่มีบุตรว่า ถ้าบุตรที่เกิดมาเป็นลูกผู้ชาย จะต้องนำเงินไปจ่ายให้หมอสมุนไพรประมาณ 2,000 บาท แต่ถ้าเป็นผู้หญิงจะเสียเงินประมาณ 1,200 บาท ส่วนยาสมุนไพรที่ทำให้มีบุตรห่างนั้น ชาวม้งผู้นี้เล่าว่า หมอสมุนไพรจะให้กินยาในช่วงอยู่เดือนเพียงครั้งเดียว หมายถึง หลังคลอดภายใน 1 เดือน ซึ่งการที่หมอสมุนไพรไม่บอกลักษณะของพืชสมุนไพรให้ทราบนั้น ชาวม้งผู้นี้ได้ให้เหตุผลว่า "เขากลัวไม่มีคนศรัทธาและขาดรายได้"

3.2.3) **ความคิดเห็นต่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุข** ในการเลือกสถานบริการสาธารณสุขแผนใหม่ของชาวม้งที่ศึกษา มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเลือก ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงของโรค ความเชื่อถือต่อตัวบุคคลและหรือต่อสถานที่ การตัดสินใจของหัวหน้าครอบครัว เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ชาวม้งมีแนวโน้มของความเชื่อถือในการตรวจรักษาของบุคลากรในสถานบริการสาธารณสุขค่อนข้างมาก โดยที่ชาวม้งบางคนให้เหตุผลดังคำพูดต่อไปนี้ เช่น "ชอบรักษาแบบใหม่มากกว่าแบบเก่าคือ เห็นทันตา หายไว" หรือ "ส่วนใหญ่กินยาแล้วหาย" หรือ "หมอแนะนำการกินยา ให้กินตามที่สั่ง" หรือ "ถ้ามีเงินและคนไข้เป็นเด็กจะไปหาหมอที่อนามัย ถ้าเป็นผู้ใหญ่ไม่มีเงินจะซื้อยากิน" หรือ "หมอบอกให้ อย่าไปซื้อยาข้างนอกกินเพราะอาจผิด" หรือ "แนะนำว่าอย่าถ่ายไม่เป็นที่เพราะแมลงวันจะตอม" หรือเจ้าหน้าที่บางคนได้ให้คำแนะนำเมื่อมีอาการท้องเสียว่า "ถ้ากินข้าวไม่ได้ให้กินข้าวต้มพวกต้มๆ กินน้ำเกลือ ห้ามกินของทะเล"

ความคิดเห็นทางลบของชาวม้งบ้านหนองหอยเก่า พบได้ในบางคนที่ไม่แนะนำให้ใครไปหาหมอ โดยกล่าวว่า "หมอไม่แนะนำ เพราะคนไข้มาก" และชาวม้งผู้หนึ่งกล่าวว่า "ม้งไป เขาไม่ค่อยชอบ เพราะเขาคิดว่าม้งไม่สะอาด แต่งตัวไม่ค่อยดี ตีนมือไม่ล้าง" เหตุผลเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อถึงความศรัทธาที่ชาวม้งมีต่อการสาธารณสุขแผนใหม่โดยเฉพาะตัวบุคลากรและสะท้อนถึงการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร ที่มีทั้งในส่วนที่ต้องส่งเสริมและที่ต้องปรับปรุงแก้ไข

จากการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลเป็นแหล่งที่ให้บริการด้านสาธารณสุขที่ชาวม้งบ้านหนองหอยเก่ามีความคิดเห็นว่า "ป่วยหนักก็ไปโรงพยาบาล เป็นธรรมดาถ้าไปอนามัย" หรือ "ถ้ามีเงินก็ไปคลินิกมากกว่าโรงพยาบาล เพราะยังไม่เป็นอะไรมากและสะดวก" หรือ "ถ้าเป็นไม่มากก็ไปอนามัยเป็นหนักถึงไปโรงพยาบาล" หรือ "มักไปโรงพยาบาลไม่ค่อยไปอนามัยจะไปอนามัยตอนที่เจ็บเป็นที่ เจ็บหัว เจ็บเอว ถ้าเจ็บทั่วไปไม่รู้ที่ก็ไปโรงพยาบาล" แต่บางคนก็ให้เหตุผลอื่น เช่น "โรงพยาบาลดีที่สุดเพราะมีเครื่องตรวจและฉีดยา" หรือ "โรงพยา

บาลมีหมอใหญ่" ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวเมืองบ้านหนองหอยเก่ามีความคิดเห็นต่อโรงพยาบาลว่าเป็นสถานที่ที่สามารถบำบัดรักษาความเจ็บป่วยขั้นรุนแรง ที่แหล่งบริการสาธารณสุขอื่นให้การรักษายาบาลไม่ได้แล้ว สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับสรรพคุณของยาในแต่ละสถานบริการสาธารณสุข ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ เช่น "ยาที่อนามัยอ่อนกว่ายาคลินิก ยาอนามัยค่อยเป็นค่อยไป ยาคลินิกหายเร็ว" หรือ "ซื้อยาเวลาไม่สบายธรรมดา แต่จะไปโรงพยาบาลเวลาป่วยหนักเดี่ยวไม่ทันอาการ" หรือ "ยาป่า ยาหอม ขึ้นกับว่าถูกกับพยาธิจึงจะได้ผล"

นอกจากนี้ ยังมีชาวเมืองผู้หนึ่งได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเจ็บป่วยกับความเจริญของสังคมว่า เมื่อก่อนนี้มีคนไม่ค่อยมาก ความเจ็บป่วยไม่ค่อยมี เมื่อมีความเจริญเข้ามามาก ทำให้ความเจ็บป่วยมีมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวต่อไปนี้ว่า "แต่ก่อนไม่ค่อยมีไข้ คนไม่ค่อยหนัก ไข้จึงไม่ค่อยมี บัดเดี๋ยวนี้มันเจริญที่ไหนๆ ก็เจริญพยาธิก็เจริญ ไข้มันมีหนัก"

4. แบบแผนของพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง

จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ป่วยหรือต่อแบบแผนการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยคือ หัวหน้าครอบครัว ซึ่งแบบแผนของพฤติกรรมการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยจะแบ่งออกตามความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นบ่อยในช่วงที่ได้ทำการศึกษา ดังนี้

4.1 อาการไข้ จากการสัมภาษณ์ชาวเมืองที่บ้านหนองหอยเก่าพบว่า ชาวเมืองส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 48.9 เริ่มต้นการบำบัดรักษาอาการไข้ด้วยการซื้อยามารับประทานเองซึ่งในจำนวนนี้ ตอบว่า ถ้าไม่หายจากการรับประทานยาที่ซื้อมาจะไปรับการรักษาจากหมอ ที่สถานอนามัยหรือโรงพยาบาล และคลินิกคิดเป็นร้อยละ 95.6 และ 4.4 ตามลำดับ และมีผู้ที่ไม่ไปหาหมอที่สถานอนามัยหรือโรงพยาบาลเป็นแห่งแรก ร้อยละ 27.7 ไปหาหมอที่คลินิกร้อยละ 19.1 และใช้สมุนไพรร้อยละ 4.3 (ดังตาราง 5)

ตาราง 5 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาอาการไข้ จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ซื้อยารับประทานเอง	23	48.9
- ซื้อยารับประทานแล้วไปหาหมอ	22	95.6
- ซื้อยารับประทานแล้วไปคลินิก	1	4.4
ไปหาหมอ	13	27.7
ไปคลินิก	9	19.1
ใช้สมุนไพร	2	4.3
รวม	47	100.0

4.2 ท้องเสีย ชาวเมืองที่ทำการศึกษามีพฤติกรรมกรรมการแสวงหาวิธีบำบัดรักษาอาการท้องเสียในขั้นต้นจากแหล่งบริการสาธารณสุขต่างๆ โดยพบว่า ร้อยละ 57.4 ชี้อยามารับประทานเอง รองลงมาได้แก่ การไปรับการรักษาที่สถานอนามัยคิดเป็นร้อยละ 27.7 ไปรับการรักษาที่คลินิกร้อยละ 6.4 ที่เหลือเป็นการใช้ยาสมุนไพร "ปูเลย" และมีเพียง 1 รายที่ใช้น้ำตาลเกลือแร่ที่เตรียมขึ้นเองแล้วไปรับบริการที่สถานอนามัยคิดเป็นร้อยละ 6.4 และ 2.1 ตามลำดับ และจากการสัมภาษณ์ถึงแหล่งบริการสาธารณสุขแห่งที่สอง ที่ชาวเมืองจะเลือกในการบำบัดอาการท้องเสียพบว่า ผู้ที่ชียามารับประทานเองในการรักษาขั้นต้นส่วนมาก(ร้อยละ 38.3) จะเลือกการรักษาที่สถานอนามัยเป็นแหล่งที่สองและเลือกที่จะไปโรงพยาบาลเป็นแหล่งที่สองร้อยละ 19.1 ส่วนผู้ที่รับการรักษาที่สถานอนามัยและคลินิกเป็นแห่งแรกแล้วอาการไม่ดีขึ้นจะเลือกรับการรักษาที่โรงพยาบาลเป็นแหล่งถัดไปคิดเป็นร้อยละ 6.4 และ 2.1 ตามลำดับ สำหรับผู้ที่ใช้สมุนไพรบำบัดอาการท้องเสียขั้นต้นแล้วอาการไม่ดีขึ้นก็จะเลือกการรักษาที่สถานอนามัยเป็นแหล่งถัดไปคิดเป็นร้อยละ 6.4 และผู้ที่ใช้น้ำตาลเกลือแร่ที่เตรียมขึ้นเองในการบำบัดอาการท้องเสียขั้นต้น แล้วอาการไม่ดีขึ้นก็จะเลือกการรักษาที่โรงพยาบาลเป็นแหล่งถัดไปคิดเป็นร้อยละ 2.1 (ดังตาราง 6)

ตาราง 6 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาอาการท้องเสีย จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ขั้นต้นในการรักษา		
ซื้อยารับประทาน (รชย.)	27	57.4
ไปสถานเอนามัย (สอ.)	13	27.7
ไปคลินิก (คน.)	3	6.4
ใช้สมุนไพร (สมพ.)	3	6.4
ดื่มน้ำตาลเกลือแร่แล้วไปสถานเอนามัย (นก.สอ.)	1	2.1
อนามัย (นก.สอ.)		
รวม	47	100.0
ขั้นที่สองในการรักษา		
รชย. --> สอ.	18	38.3
รชย. --> รพ.	9	19.1
สอ. --> รพ.	13	27.7
คน. --> รพ.	3	6.4
สมพ. --> สอ.	3	6.4
นก.สอ. --> รพ.	1	2.1
รวม	47	100.0

4.3 บาดเจ็บ เมื่อเกิดบาดเจ็บเล็กน้อย ชาวเมืองที่บ้านหนองหอยเก่าส่วนใหญ่จะซื้อยาจากร้านขายของชำหรือร้านขายยามาใส่แผลคิดเป็นร้อยละ 59.6 ซึ่งในจำนวนนี้ผู้ป่วยจะมีพฤติกรรมในการทำความสะอาดบาดแผลด้วยการล้างแผลก่อนที่จะทายาเพียง ร้อยละ 11.1 และไม่มีการล้างแผลเลยมีถึงร้อยละ 88.9 สำหรับแบบแผนในการบำบัดรักษาบาดแผลอื่นๆ ได้แก่ การปล่อยให้แผลหายเอง และการใช้สมุนไพร "ย่ำบั้งเพลิง" ซึ่งมีชื่อตามสมุนไพรไทยว่า สาบเสือ คิดเป็นร้อยละ 36.2 และ 4.2 ตามลำดับ (ดังตาราง 7)

ตาราง 7 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาบาดแผล จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ใช้ยาใส่แผล	28	59.6
- ล้างแผลก่อนใส่ยา	4	11.1
- ไม่ล้างแผลก่อนใส่ยา	24	88.9
ปล่อยให้แผลหายเอง	17	36.2
ใช้สมุนไพร	2	4.2
รวม	47	100.0

4.4 อาการปวดท้อง จากการศึกษาพบว่า ชาวมังที่บ้านหนองหอยเก่านิยมใช้สมุนไพร "ปูเลย" ในการบำบัดอาการปวดท้องมากที่สุดถึงร้อยละ 68.1 รองลงไปได้แก่ การไปรับการรักษาที่สถานเอนามัย ซี่งยารับประทานเอง และไปรับการรักษาที่คลินิก คิดเป็นร้อยละ 14.9 10.6 และ 6.4 ตามลำดับ (ดังตาราง 8)

ตาราง 8 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาอาการปวดท้อง จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ใช้สมุนไพร	32	68.1
ไปสถานเอนามัย	7	14.9
ซี่ยารับประทาน	5	10.6
คลินิก	3	6.4
รวม	47	100.0

4.5 อาการไข้หวัด ชาวเมืองที่บ้านหนองหอยเก่าส่วนมาก เลือกวิธีบำบัดอาการไข้หวัดด้วยการซื้อยามารับประทานเองร้อยละ 61.7 รองลงไปได้แก่ การปล่อยให้หายเองด้วยการพักผ่อน และการไปรับการรักษาที่สถานเอนามัย คิดเป็นร้อยละ 23.4 และ 14.9 ตามลำดับ (ดังตาราง 9)

ตาราง 9 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาอาการไข้หวัด จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ซื้อยารับประทาน	29	61.7
ปล่อยให้หายเอง	11	23.4
ไปสถานเอนามัย	7	14.9
รวม	47	100.0

4.6 อาการปวดตามกล้ามเนื้อ จากการศึกษพบว่า ชาวม้งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.1) บำบัดอาการปวดตามกล้ามเนื้อด้วยการบำบัดด้วยวิธี "ซู่ซัว" ซึ่งเป็นวิธีการบำบัดอาการปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อของชาวม้ง ด้วยการเผากระดาษในถ้วยหรือแก้ว เพื่อให้เกิดอุณหภูมิที่สามารถดูดเลือดออกจากบริเวณปวดที่ถูกเจาะด้วยเข็มไว้ แล้วปล่อยให้หายเอง ร้อยละ 51.1 รองลงมาได้แก่ การซื้อยามารับประทาน คิดเป็นร้อยละ 29.8 และมีเพียงร้อยละ 19.1 ที่ต้องไปรับการบำบัดรักษาที่สถานเอนามัย (ดังตาราง 10)

ตาราง 11 แบบแผนพฤติกรรมวิธีการบำบัดรักษาอาการปวดตามกล้ามเนื้อ จำแนกตามครัวเรือน

แบบแผนการรักษา	จำนวนครัวเรือน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ใช้วิธี "ซู่ซัว" และปล่อยให้หายเอง	24	51.1
ซื้อยารับประทาน	14	29.8
ไปสถานเอนามัย	9	19.1
รวม	47	100.0

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved